
ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, НАУКА ТА КУЛЬТУРА КИТАЮ

UDC 1:(17.033.1:339.9)

DOI <https://doi.org/10.51198/chinesest2025.01.5>

TECHNO-LEGALISM AS CONCEPTION OF MERITOCRATIC AUTHORITARIANISM AND GLOBAL STRATEGIES OF PAX CHINESE

T. Hlushko

D.Sc. (Philosophy), Professor
Drahomanov Ukrainian State University,
9, Pyrohova str., Kyiv, Ukraine, 01030
tetyana.glushko@gmail.com

The article presents comprehensive analysis of several important social phenomena in contemporary China, that characterizes specificity of economic and political processes in the country, and, at the same time, have a significant impact for tendencies in modern global world-system. In the research postulated that techno-legalism, meritocracy and the authoritarian model of social governance as the most important among these phenomena. In the context of this analysis, we consider prospects for the development of such a concept as Pax Chinese, which is gradually becoming an identifier of a fundamentally new conception of the world order. Analysis of economic and political institutions of modern China allowed us to examine the historical features of the establishment of its economic success from Mao and Deng Xiaoping to the Xi Jinping's era and its high-tech solutions in the field of artificial intelligence, which demonstrates rather powerful creative potential of the contemporary Chinese economy. Significant emphasis is placed on the global economic advantages of modern China, where the key one is prevalence of solid manufacturing facilities. At the same time, analysis of China's political problems, which are revealed in the excessive use of technologies to intensify authoritarianism, albeit with a "meritocratic" face. It is noted that such a strategy has its advantages in the economic sphere, however, this approach has also created certain vulnerabilities in the development of the political culture of modern communist China, which make Chinese elite searching legitimation tools for their efforts in the economic area and to develop an alternative conception of human rights. The research analyses specifics of the policy of economic nationalism, in particular in the context of a model of "entrepreneur state" creating with meritocratic management strategies that focus on implementation of the government's plans. It is also established that economic leadership and China's struggle for geopolitical influence in modern world generates its specific opportunities for reshaping global economic and political landscape. Particular attention is given to technological progress led by the China's Communist Party, using technological breakthroughs on international arena, and foreign economic policy application as a strategic tool for shaping China-centric world.

Key words: techno-legalism, meritocracy, authoritarianism, economic policy, Pax Chinese, censorship, artificial intelligence.

ТЕХНО-ЛЕГІЗМ ЯК КОНЦЕПЦІЯ МЕРИТОКРАТИЧНОГО АВТОРИТАРИЗМУ ТА ГЛОБАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ PAH CHINESE

Т.П. Глушко

Статтю присвячено комплексному аналізу кількох важливих соціальних феноменів сучасного Китаю, які характеризують специфіку економічних та політичних процесів у країні та одночасно чинять досить відчутний вплив на тенденції розвитку сучасної глобальної світ-системи загалом. Визначальними серед таких феноменів у межах статті постулюються техно-легізм, меритократія та авторитарна модель соціального управління. В контексті цього аналізу розглянуто також перспективи розвитку й такого концепту, як *Paх Chinese*, який поступово стає ідентифікатором принципово нової концепції організації світового порядку. Аналіз економічних та політичних інституцій сучасного Китаю дозволив всебічно розглянути історичні особливості становлення його економічного успіху від Мао Цзедуну та Ден Сяопіна до епохи Сі Цзіньпіна та властивих їй високотехнологічних розробок у галузі штучного інтелекту, які засвідчують потужний креативний потенціал китайської економіки. Значну увагу приділено глобальним економічним перевагам сучасного Китаю, де однією з ключових є наявність потужної виробничої бази. Разом із тим не залишився поза увагою й аналіз політичних проблем Китаю, що розкриваються в надмірному використанні технологій для посилення авторитаризму, хоча й з «меритократичним» обличчям. Відзначено, що така стратегія має свої переваги в економічній площині, однак цей підхід створив і певні слабкості в розвитку політичної культури сучасного комуністичного Китаю, які змушують еліту країни шукати легітимізаційні інструменти своєї діяльності саме в економічній площині та вибудовувати альтернативну концепцію прав людини. Проаналізовано специфіку політики економічного націоналізму, зокрема в контексті формування моделі «підприємницької держави» з меритократичними стратегіями управління та орієнтиром на реалізацію державного плану. Визначено, що економічне лідерство та боротьба Китаю за геополітичний вплив у сучасному світі генерують специфічні можливості переформатування глобального економічного та політичного ландшафту. Особливу увагу присвячено специфіці розвитку технологічного прогресу під керівництвом комуністичної партії, використанню технологічних здобутків у міжнародній площині, а також застосуванню зовнішньої економічної політики як стратегічного інструменту для становлення китаєцентричного світу.

Ключові слова: техно-легізм, меритократія, авторитаризм, економічна політика, *Paх Chinese*, цензура, штучний інтелект.

Посилення глобального впливу сучасного Китаю, особливо в умовах гострої політичної кризи в Європі та Сполучених Штатах, зумовлене тривалою роботою китайських соціальних інституцій та міжнародних організацій, починаючи з «м'якої сили» інститутів Конфуція й закінчуючи міжнародним економічним впливом технологічних корпорацій на зразок Huawei. Поступове розгортання стратегій політичного та економічного впливу в Європі та інших країнах світу створює унікальні історичні можливості для Китаю щодо переформатування світового порядку та актуалізує надзвичайні виклики глобального характеру для решти світу, який нині переживає хвилю пост-демократичних трансформацій.

За цих умов варто зважити, що сучасний Китай, який протягом тривалого часу проводив політику економічного націоналізму та однопартійного стратегічного планування у сфері розвитку економічних та культурних інститутів усередині країни, а також укладав продуктивні міжнародні політичні союзи,

проводить нині повноцінну боротьбу за світове лідерство й має всі можливості для трансформації моделей міжнародної співпраці [Глушко, Козловець 2024], в тому числі й за рахунок напрацьованих тисячоліттями інструментів впливу та стратегічного досвіду їх застосування [Глушко 2023]. Відповідно, варто відзначити, що внутрішня та зовнішня пропаганда комуністичної партії Китаю (КПК) спирається на досить продумані інституційні механізми, які варто проаналізувати на предмет їх конструктивності для сучасної світ-системи.

Як одна з найстаріших цивілізацій світу, Китай має надзвичайно різноманітний історичний досвід – від двох тисячоліть династичного правління до зумовлених комуністичною ідеологією повстань хунвейбінів за часів Мао Цзедуна та сучасного ринкового соціалізму й цифрового авторитаризму епохи Сі Цзіньпіна. У контексті ж сучасного китаєзнавчого дискурсу на особливу увагу, на наш погляд, заслуговує категорія *техно-легізму* (термін Л. Явін), що поєднує у собі елементи класичної філософської концепції легістів (школа фа-цзя, 法家) та можливості сучасної техногенної цивілізації й відповідні технологічні здобутки КПК.

Особливий евристичний потенціал такої категорії для аналізу сучасного стану КНР актуалізується, зважаючи як на створення в Китаї «департаменту вітчизняних технологій» [Чень 2024], так і на його успіхи у формуванні цифрової автократії всередині країни та використання впливу економічних і технологічних можливостей у міжнародній площині. Фактично *техно-легізм* являє собою синтез принципів «школи законників» щодо «нагород та покарань» з інструментами сучасних інформаційних технологій, формуючи принципово нову соціальну реальність та уможливаючи майже тотальний контроль над життєдіяльністю громадян Китаю, яких зобов'язують схвально ставитись до «меритократично» обґрунтованих рішень КПК, що спрямовані на максимальну централізацію державного контролю за рахунок інтеграції великих технологічних компаній у державну політику. Це, своєю чергою, передбачає масштабне використання новітніх технологій для соціального контролю та управління, тобто цифрового регулювання і створення системи соціального рейтингу, яка оцінює поведінку громадян за алгоритмами, які можуть бути досить упередженими або надмірно каральними. Впровадження такого сценарію відбувається засобами залучення технічних еліт до реалізації державної політики КНР.

Таким чином, стратегія техно-легізму у сучасному Китаї реалізовується як державно-корпоративна модель автоматизованого управління, що передбачає наявність технологічного авторитаризму та централізованого управління одночасно з відсутністю механізмів правового захисту громадян. Відповідно, використання технологій як інструменту консолідації влади припускає наявність меритократичного складника, але одночасно порушує права та свободи громадян країни, що формує суттєві етичні дилеми в цій площині, зокрема у сфері приватності та автономії особистості.

Тому сама меритократія як структурний елемент соціальної системи Китаю, на наш погляд, вимагає всебічного аналізу щодо її соціально-етичних наслідків для існування таких феноменів, як громадянські права та природні права людини. Хоча саме на меритократичності соціального устрою в Китаї наголошує відомий американський дослідник Д. Белл [Белл 2023], котрий мав

десятилітній досвід роботи в китайських університетах, і дійшов висновку про наявність меритократії в академічній та соціально-політичній площинах сучасної китайської держави. Однак, на наш погляд, меритократичний авторитаризм як у політиці, так і в економіці Китаю потребує окремого аналізу своєї сутності, специфіки та соціально-практичного значення для КНР загалом та глобальної світ-системи зокрема. Адже варто зважати й на альтернативні аналітичні розвідки, висновки яких дещо суперечать точці зору Д. Белла та висловлюють обґрунтовані сумніви стосовно меритократичного влаштування соціальної системи Піднебесної [Гамільтон, Ольберг 2023].

Разом із тим Д. Белл обґрунтовує свою позицію, зважаючи й на традиційний складник у розвитку цього феномену, адже у Китаї протягом тринадцяти століть панувала екзаменаційна система отримання державних посад. Зокрема, відомо, що у VII ст. принцип політичної меритократії намагалася закріпити імператриця Ву Цзетянь [Явін 2024, 72]. Відповідно, в історії китайської цивілізації феномен меритократії так чи інакше відслідковується у соціальній практиці від прадавніх часів. Варто відзначити, що одночасно Д. Белл звертається й до аналітичного досвіду відомого теоретика соціальної справедливості Дж. Ролза й зважає на можливі небезпеки «бездушного меритократичного суспільства» [Белл 2023].

З нашої точки зору, варто також зважати й на можливості імітації меритократичності владних повноважень, зокрема враховувати механізми стандартизації форм екзаменаційного відбору та підтримки соціальних практик селективної освітньої політики для окремих регіонів, відтворюючи у такий спосіб соціальну нерівність з характерною їй відсутністю визнання рівності прав представників маргіналізованих соціальних груп. Адже властива сучасному євроатлантичному дискурсу «політика визнання» не характерна для Китаю, хоча варто зазначити, що й адміністрація президента Д. Трампа поступово закладає тенденції до зворотних визнанню соціальних процесів, виносячи за дужки ідеї рівності та інклюзивності. Ця тенденція змушує замислитися про глобальне тяжіння до поступової тоталітаризації політичних інститутів сучасного світу.

У цьому контексті китайська модель «меритократичного» тоталітаризму, яка демонструє надзвичайну економічну потужність, досить вдало проілюструвала практичні можливості політики економічного націоналізму. Сучасний Китай втілював принципи останнього у своїй внутрішній політиці протягом майже півстоліття – контроль над стратегічними галузями, розвиток вітчизняного виробництва, обмеження для іноземних компаній, – продемонструвавши практичну дієвість та стратегічну доцільність такої економічної політики. І в цьому відношенні варто наголосити, що продумана стратегія національно орієнтованого економічного зростання, зважаючи на рівень її продуктивності, цілком може вважатися меритократичною з точки зору логіки тоталітаризму.

Більше того, висновки Д. Белла також є досить *невтішними для сучасних демократичних систем*, адже дослідник наголошує, що меритократія несутісна з багатопартійним правлінням [Белл 2023, 45], а її привабливість полягає саме в можливостях забезпечення економічного успіху. Але в політичному контексті варто зважати, що за всієї економічної продуктивності китайського командного капіталізму внутрішні умови організації китайського суспільства

не відповідають нормативам верховенства права та політичних свобод, тому варто відзначити, що марксистський ідеал свободи, як орієнтир соціалістичної революції, втрачається в межах такого підходу до організації соціального буття, а отже, подібний підхід до втілення меритократичних принципів та ідеалів фактично перетворюється на інструмент легалізації диктатури.

Звернемось до аналізу економічних векторів «меритократизації» соціальної політики та їхніх соціально-практичних наслідків. Так званий «капіталізм з китайською специфікою» привертає увагу багатьох сучасних економістів, адже «в епоху Сі Цзіньпіна роль держави в управлінні економікою ще більше посилилася» [Чень 2024, 206], що певною мірою демонструє життєздатність планової економіки з елементами капіталістичних практик. Варто відзначити, що особливу роль у формуванні продуктивних стратегій економічного розвитку сучасного Китаю відіграла економічна модернізація часів Ден Сяопіна, яка змінила пріоритети у сфері промисловості, сільського господарства, оборони та технологічного сектору і сформувала тенденції до створення гібридної економічної системи.

Остання передбачала пошук нових механізмів економічного зростання та використання ринкових інструментів у межах моделі централізованої командної економіки, а також створювала принципово новий ландшафт економічного розвитку країни, а саме сприяла перетворенню Китаю на «глобальну фабрику» з виробництва матеріальних благ, забезпечуючи в такий спосіб китайській державі статус чи не єдиної країни у світі з потужним реальним сектором економіки, на відміну від західних тенденцій до превалювання фінансового сектору над виробничим.

Власне, особливість економічної політики Ден Сяопіна полягала в заклик до громадян Китаю «дивитися в майбутнє» (看未来), що за своїм звучанням було дещо схоже на тезу «дивитися на гроші» (看钱来) [Явін 2024]. Такий підхід до конструювання соціальної реальності ознаменував зміну мети держави з ідеологічно-політичного вектора Мао Цзедуна на господарський, а економічне зростання Китаю стало визначальним орієнтиром у його подальшому розвитку. Подібна «гра ієрогліфів» спричинила досить показовий ідейний зсув у китайському соціокультурному поступі XX століття, коли основний вектор економічної політики КПК було сконцентровано на зростанні ВВП та боротьбі з бідністю.

Важливо відзначити й той факт, що «уряд Китаю за короткий час ефективно вивів із бідності більше людей, ніж будь-який інший уряд в історії людства» [Макстон, Рандерс 2017, 252–253]. За висновками дослідників, країна дійсно задіяла нетрадиційні способи для досягнення цієї мети, відтворити які в умовах XXI століття вже фактично неможливо. В цьому відношенні показово, що Китай досить агресивно просуває власну концепцію прав людини, в межах якої вважається, що «право на розвиток» важливіше за будь-які інші права і є визначальним у ціннісній системі КПК [Гамільтон, Ольберг 2023, 295], що дозволило Китаю ефективно обґрунтувати свою економічну політику в міжнародній площині та підпорядкувати цій ідеї феномен громадянських прав та свобод у їхньому класичному європейському розумінні.

Ці процеси, своєю чергою, сприяли суттєвій промисловій модернізації країни на початку XXI століття і стали своєрідним історичним відгуком у спробі

подолати наслідки соціально-психологічної травми «століття принижень». Протягом усього XX століття Китай фактично формував модель «підприємницької держави», в межах якої остання функціонувала, по суті, як велика, багаторівнева та ієрархічно організована корпорація [Чень 2024]. При цьому меритократичні прояви організації економічного простору виявляли себе в тому, що окремі підприємства розподілялись керівниками КПК за категоріями та забезпечувались кредитами або субсидіями залежно від того, наскільки успішними вони були в дотриманні державного плану.

Сприятливим історичним чинником для легітимації таких процесів було те, що покоління, яке формувалося після придушення спротиву студентів на площі Тяньаньмень, «виховували на ображеному націоналізмі й обіцянках економічного росту» [Явін 2024, 213], що є показником своєрідного історично визначеного ресентименту, вплив якого суттєво посприяв практичній імплементації ідеології економічного націоналізму й вивів країну з крайньої бідності на лідерські позиції у світі.

Як бачимо, Китай на чолі з КПК відкрито зосередився на економічних показниках як фактичній основі та головному критерію своєї легітимності [Чень 2024], що сприяло формуванню надійних інституційних основ для впровадження швидких темпів індустріалізації, а отже, й не менш швидкого економічного зростання. Як один з таких соціальних інститутів було сформовано *ієрархічну систему оцінювання кадрів*, яка використовує досить широкий спектр політичних цілей, що можуть злічуватися кількома десятками, де кожна ціль має відповідне числове значення та присвоює її виконавцю різну соціальну вагу.

У такий спосіб кадрові працівники отримують оцінку на основі досягнення визначених цілей, а результати такого «*меритократичного*» оцінювання впливають на термін перебування чиновників на посадах та їхні винагороди й подальше просування по кар'єрних сходах. Так виглядає конструкція імплементації *економічної меритократії*, тоді як «політичні та адміністративні досягнення є необхідною умовою для політичного просування» [Чень 2024, 199]. В таких умовах бізнес змушений вибудовувати патронажні відносини з органами місцевої влади, які регулюють його діяльність, адже останні, по суті, організовують ринкове виробництво, вибірково надаючи субсидії та координуючи відносини між підприємствами. Тому цілком закономірно, що в Китаї стратегічні рішення на рівні бізнес-структур дуже тісно пов'язані з інтересами КПК [Гамільтон, Ольберг 2023], що свідчить про відсутність можливостей для дійсної творчої самореалізації особистості в бізнес-секторі, а навпаки, вимагає ідеологічного конформізму у сфері реалізації економічних ініціатив.

Власне, *політичні критерії меритократичного оцінювання працівників державних органів* також безпосередньо пов'язані з промисловим розвитком, адже такий механізм забезпечує конкуренцію серед чиновників, які прагнуть зробити успішну кар'єру за рахунок своїх політичних досягнень. Так, американська дослідниця китайського походження Л. Чень зазначає, що саме ієрархічна система оцінювання кадрів є суттєвим стимулом для чиновників у досягненні економічних та суто промислових результатів, оскільки останні можуть стати запорукою ефективного просування в політичній площині [Чень, 2024]. Не менш сильним економічним стимулом для службовців сучасного Китаю

для підтримки ними економічного розвитку стала децентралізована система фіскальних контрактів, яка забезпечує права регіонів на використання «надлишків» їхньої економічної продуктивності та формує мотивацію китайських чиновників підтримувати подальшу активну індустріалізацію й економічне зростання з метою забезпечення додаткових джерел прибутку для своїх міст і регіонів.

Поступово стратегічним об'єктом державної підтримки стала електронна промисловість, що в XX столітті було зумовлено потребами часу. Протягом тривалого періоду розвитку технологічних стартапів Китай став «провідним експортером високотехнологічних товарів, який з 2006 року випереджає США, Японію та Європейський Союз» [Чень 2024, 130]. Сучасний же Китай уже активно розвиває й *технології штучного інтелекту* на рівні зі США, іноді навіть випереджаючи їх, але при цьому етичні виміри використання технологічних здобутків для нагляду та соціального контролю викликають усе більше міжнародне занепокоєння. Зокрема, досить тривожними є ті факти соціального життя Китаю під керівництвом КПК, які засвідчують, що партія пропагує тільки ті прояви китайської культури, які вона може контролювати, і, навпаки, намагається викоринити ті, які їй не підконтрольні [Гамільтон, Ольберг 2023]. Так, показовим прикладом є той факт, що Китай активно придушує альтернативні культурні та політичні ідеології та наполягає, що «табори, в яких утримують понад мільйон уйгурів і представників інших меншин... потрібні для боротьби з тероризмом» [Гамільтон, Ольберг 2023, 298].

Такі факти, як мінімум, свідчать, що «меритократичний ідеал... все ще далекий від політичної реальності Китаю» [Белл 2023, 47], що особливо гостро було помітно під час пандемії COVID-19 на прикладах використання цензури та репресій проти інтелектуальної свободи лікарів. Зокрема, інформація про спроби замовчування початку пандемії [Явін 2024, 234] поставила під досить серйозний сумнів соціальну та міжнародну відповідальність КНР та стала причиною суттєвого посилення недовіри до Китаю. Однак при всіх цих недоліках Д. Белл вважає, що все-таки, якщо Китаю вдасться й надалі впроваджувати затверджені ним принципи «меритократії», уникаючи невдалих політичних рішень, та запобігати тим небезпекам, які створюють виборці-невігласи в демократичних країнах, ця модель, дійсно, в перспективі може стати дієвою альтернативою ліберальній демократії та міжнародним орієнтиром, особливо зважаючи, що вона вже показала свою результативність у таких країнах, як Сінгапур та Японія.

Разом із тим у співавторському дослідженні Б. Гі та М. Воррен знаходимо апелювання до так званої «конфуціанської меритократії», закріпленої ще у соціальних практиках стародавніх династій, та чітко сконституйоване поняття «авторитарна меритократія», а також акцент на тому, що такий підхід передбачає синтез демократичних практик відбору еліт з відповідними авторитарними практиками, а отже, являє собою нібито принципово новий феномен. Виправдовуючи інноваційну цінність останнього, автори наголошують на розробці комуністичною партією Китаю цілої низки «унікальних китайських інновацій у розробці процедур прийняття рішень, що ґрунтуються на оцінці заслуг» [He, Warren 2020, 177]. При цьому меритократичний складник визначається на основі трьох принципів: інтелектуальних здібностей, соціальних

кваліфікацій та моральних якостей громадян, комбінація яких є принциповою для визначення критеріїв відбору на державні посади. Саме така практика, з точки зору дослідників, реалізована у сучасному Китаї, хоча, звісно ж, вона має і свої недоліки, і тому все ще триває експериментування з елементами впровадження демократичної меритократії на окремих рівнях розвитку авторитарної системи соціального управління в якості їх інноваційного складника.

Також специфіка сучасного китайського суспільства, на думку окремих дослідників, полягає в тому, що принцип меритократичного правління насправді задіяний лише частково, адже його соціально-політична конструкція передбачає застосування *демократичних* практик на місцевому рівні та *меритократичних* практик на рівні загальнонаціональному, тобто на рівні розвитку суспільної еліти, а також можливості соціального експериментування на рівні регіонів. При цьому в окремих випадках можна говорити й про те, що національна політика КНР може змінюватися згідно з результатами регіональних експериментів у разі їхньої успішності [Чень 2024, 211]. Потрібно визнати, що інноваційним моментом у розвитку економічної системи сучасного Китаю, за результатами його соціально-економічного експериментування, стає фактичне створення окремих регіональних моделей економічного розвитку, зокрема американська дослідниця Л. Чень нарахувала сорок дві такі унікальні регіональні моделі, що є показником стратегічної неоднорідності в економіці Піднебесної та її розвитку потенціалу.

Разом із тим КПК формує політичну та економічну еліту країни засобами жорсткого відбору, який включає у себе перевірку лояльності та ефективності на різних ланках управління, а також перевірку засобами довготривалого просування в межах партійної ієрархії. Як бачимо, меритократичний авторитаризм сучасного китайського зразка також суттєво посилюється засобами впровадження технологій *цифрового контролю та соціального рейтингу*, можливості яких вдосконалюються нині за рахунок розвитку технологій штучного інтелекту. Так, деякі дослідники наголошують, що «вміле застосування штучного інтелекту дасть Китаю чудовий шанс наздогнати і навіть обігнати США» [Лі 2020, 19]. Досить показовими є випадки, які свідчать про активну фазу «холодної війни» у сфері технологій штучного інтелекту та нейронних мереж, що супроводжуються досить аргументованими звинуваченнями КНР у використанні шпигунства, викрадення інтелектуальної власності та операцій впливу [Гамільтон, Ольберг 2023], зокрема, варто згадати й нещодавній випадок з китайським аналогом ChatGPT – DeepSeek (深度求索), розробників якого звинуватили у викраденні даних у корпорації OpenAI.

Досить показово, що китайські технологічні корпорації активно співпрацюють зі своїм урядом на рівні впровадження алгоритмів цензурування та пропаганди. Зокрема, такі платформи, як WeChat (微信) – універсальний мобільний додаток, який став, за визначенням К.-Ф. Лі, своєрідним «пультом до управління життям» [Лі 2020] та об'єднав у собі велику кількість функцій, що не властиві жодному іншому додатку в жодній країні світу, та сервіс мікроблогів Weibo (微博), що активно використовуються КПК для боротьби з опозиційними настроями.

Таким чином, для визначення специфіки сучасного стану КНР цілком доречно, на наш погляд, використовувати термін *цифрового неототалітаризму*,

який окреслює ключові ознаки того соціального феномену, що сконструювався у свідомості лідерів КПК та сформував соціальну реальність сучасного Китаю. Поглиблення розуміння сутності такого авторитарного режиму з позицій ролі того варіанту меритократизму, який сформовано КПК, та інструментів, які дозволяють ефективно його впроваджувати у соціальну практику, дозволить нам більш повно розкрити глобальні тенденції та загрози з боку сучасного Китаю в умовах швидких темпів розвитку індустрії 4.0 та штучного інтелекту зокрема.

Власне, стратегії управління інтернетом у Китаї цілком закономірно використовують режим цензури, що не має аналогів в історії, а саме застосовують маніпулювання пошуковими системами для блокування певних термінів, використовують онлайн-цензорів та жорсткий контроль над інтернет-компаніями [Гамільтон, Ольберг 2023], а також проводяться відповідні семінари з управління кіберпростором для службовців з тих держав, які приєдналися до ініціативи «Один пояс, один шлях».

Подібні практики регулювання інтернету розглядаються саме як інструменти «захисту прав людини» [Xinhua 2013]. При цьому єдиною західною соціальною мережею, яку не заблокував китайський «великий фаєрвол», є LinkedIn, оскільки остання дотримується вимог китайського уряду та відповідної цензури [Гамільтон, Ольберг 2023], що також є, на наш погляд, показовим проявом *техно-легізму* як концепції жорсткого контролю над функціонуванням сучасних технологій та підпорядкування компаній вимогам внутрішньої цензури країни, в якій вони працюють.

Як вдало відзначають К. Гамільтон та М. Ольберг, Китай являє собою щось на кшталт держави-родини, яка має «батьківські» зобов'язання перед своїми громадянами, чим і обґрунтовується існування системи соціального кредиту [Гамільтон, Ольберг 2023]. При цьому важливо зазначити, що сам феномен соціального кредитування являє собою «елемент ширшої системи збирання даних та інших форм технологічного й людського спостереження» [Явін 2024, 230], а самі громадяни КНР, зважаючи на кількість засобів відеоспостереження в містах, стали об'єктом найретельнішого нагляду та контролю за всі часи, що створює досить тривожну тенденцію на глобальному рівні, зважаючи, що сучасні авторитарні та пост-демократичні країни мають можливість активно запозичувати подібний досвід.

Таким чином, Китай дійсно «експортує не тільки концепції та досвід, а й технології, що сприяють режимові цензури та нагляду, який встановила КПК» [Гамільтон, Ольберг 2023, 299], показовим прикладом чого може слугувати експансія корпорації Huawei, технологічний та економічний вплив якої сягає глобальних масштабів. Так, сучасні аналітики змушені визнати, що «якщо компанія досягне мети домінувати в постачанні і створенні глобальної комунікаційної мережі XXI століття, це стане інструментом величезного впливу Пекіна в усьому світі» [Гамільтон, Ольберг 2023, 187].

Вже сьогодні соціальні та технологічні інновації КПК, в межах яких системи соціального кредитування діють за легістським принципом винагороди й покарання та впроваджуються на різних платформах по всій країні [Явін 2024, 228], передбачають застосування персональних санкцій за «поширення політичних чуток» або будь-які інші прояви соціально некоректної поведінки

й, навпаки, пропонують винагороди за зразкову соціальну поведінку на кшталт понаднормової праці або «благодійних» пожертв.

Тому можемо зробити попередні висновки, що сучасний «соціалізм з китайською специфікою» прагне до реалізації так званої «китайської мрії» на противагу аналогічному американському концепту ХХ століття. Однак Китай формує стратегію «перебудови» глобального економічного та геополітичного ландшафту на чолі з КПК, пропонуючи сучасному світові принципово нові умови співжиття, які нині спричиняють конфлікти в окремих регіональних центрах. Так, прагнення до возз'єднання КНР з Гонконгом та Тайванем, які наразі чинять ідеологічний та економічний спротив відповідно, розкриває наміри активної геополітичної експансії комуністичного Китаю. При цьому здебільшого ця держава використовує різноманітні приховані стратегії впливу на соціальні та економічні структури інших країн.

Одночасно такий ідеологічний та політичний тиск з боку КНР спричиняє й формування націоналістичних настроїв в окремих його регіонах, де соціальна, етнічна або історична ідентичності не співпадають з ідеалами КПК, зокрема в Тибеті та Сіньцзяні. Тобто варто визнати, що спротив подібним стратегіям КПК чиниться як всередині країни, так і за її межами. Так, деякі форми спротиву з боку цифрових субкультурних рухів здійснюється у форматі креативного шифрування цензурованих смислових конструкцій, формування онлайн-спільнот, які об'єднуються навколо альтернативної ідентичності або у форматі молодіжних рухів на кшталт 躺平 («лежати рівно»), що не визнають доцільності напруженого понаднормового робочого графіка, який пропагується в країні. Однак такі форми спротиву, на наш погляд, здебільшого стають проявом соціального ескапізму та спробою сформувати віртуальний світ альтернативних цінностей, хоча вони і свідчать про неоднорідність сприйняття тоталітарних стратегій КПК у сучасному китайському суспільстві.

Разом із тим варто визнати, що більш суттєвими чинниками, які можуть обмежити можливості реалізації глобального потенціалу *Rax Chinese*, поступово стають внутрішні економічні проблеми сучасного Китаю, такі як демографічна та боргова кризи, проблеми на ринку нерухомості, сповільнення зростання ВВП, а також усе ще досить суттєвий геополітичний спротив з боку США (зокрема, технологічне стримування на ринку напівпровідників), спротив економічній політиці Китаю на рівні міжнародних ініціатив Індії та країн глобального Півдня, протистояння Тайваню у сфері економічної ідеології та деякі інші фактори глобальної міжнародної політики.

Тим не менш, глобалізаційні сценарії *Rax Chinese* дають про себе знати на основі так званої «Пекінської декларації», котра підтримала ідею Сі Цзіньпіна про «спільноту єдиної долі людства» [Гамільтон, Ольберг 2023, 297]. Зокрема, досить успішні спроби Китаю проторувати свій шлях в Європу відображаються в його економічній політиці в цьому регіоні, а саме купівлі морських портів, аеропортів та вітрових електростанцій у стратегічно важливих європейських містах. Так, станом на 2018 рік було зафіксовано власність Китаю у дев'яти європейських країнах [Tartar 2018]. І «хоча Пекін публічно заявляє, що купівля портів має на меті сприяти торгівлі, він діє за довгостроковим планом посилення стратегічного тиску, включно з непомітним розширенням своєї військової присутності» [Гамільтон, Ольберг 2023, 139].

Варто також особливо відзначити, що на противагу *Rax Americana*, легітимність якого спиралася на ідеї демократії, прав людини, вільного ринку та міжнародного права, тенденції становлення *Rax Chinese* розкриваються у поступовій кристалізації таких засобів легітимації, як централізований порядок, економічний розвиток та цивілізаційна винятковість Китаю. На противагу ідеї універсальних ліберальних цінностей основний акцент *Rax Chinese* зміщується на ідею стабільності, нерозривності держави та партії (КПК) та керованого останньою економічного розвитку.

Тому варто зважати, що економічна ініціатива «Один пояс, один шлях» може виявитись своєрідним «троянським конем» для формування підконтрольних Китаю стратегій регіонального розвитку, його військової експансії та контролю над інституціями як в азійському, так і в євроатлантичному регіонах, створюючи інструменти утвердження *Rax Chinese* як нового світового порядку під керівництвом КПК на противагу *Rax Americana*. Але при цьому, як зазначають шведські дослідники К. Нордстрем та П. Шлігман, взаємозалежність сучасного Китаю та США змушує ці дві країни настільки тісно взаємодіяти одночасно у сферах торгівлі та конфліктів, що їх навіть можна назвати Китамерикою [Schlingmann, Nordström 2015], що ще раз підтверджує тезу про те, що у сучасному турбулентному світі все більш чітко прослідковується тенденція, яка демонструє, що «Пекін прагне створити держави для стратегічної підтримки» [Гамільтон, Ольберг 2023, 140] та сформувати такі міжнародні союзи, які він зможе ефективно контролювати.

Відповідно, сучасному Китаю під керівництвом КПК характерна як авторитарна система керування економічними процесами, так і децентралізація цих процесів на окремих ланках, а «ринковий соціалізм» сформував принципово відмінний інституційний ландшафт для бізнесу, який працює в умовах різноманітних регіональних моделей економічного розвитку. Одночасно «меритократична» система відбору урядових кадрів, яка використовується для створення позитивного міжнародного іміджу цифрової автократії, використовує людський капітал здебільшого як засіб досягнення економічних показників, контролюючи та цензуруючи інформаційний простір усередині країни. В результаті формується чіткий пріоритет економічної результативності та зростання індивідуального добробуту над дотриманням правових норм і політичних свобод, а також прослідковується стратегічно продумана спроба поширити такий формат управлінської діяльності в глобальних масштабах.

Отже, економічна політика сучасного Китаю стає досить впливовим інструментом для розвитку можливостей становлення китаєцентричного світу, що розгортається в контексті раціонально та стратегічно обґрунтованої економічної, культурної та політичної експансії Китаю, його готовності до активної конкурентної боротьби зі США за глобальне економічне та політичне лідерство, зокрема і засобами торгових воєн та стратегій технологічного й ідейного впливу на міжнародному рівні. Зважаючи на все вищезазначене, зростаючий військовий потенціал цієї країни є серйозною загрозою у контексті розвитку процесів, що ведуть сучасний світ до поглиблення регіональних конфліктів в умовах можливості розгортання третьої світової війни. Відповідно, такі тенденції у розвитку КНР створюють як локальні, так і глобальні загрози, а у контексті ідеологічного зв'язку КПК з радянськими репресивними практиками,

виглядають досить загрозово для сучасної світ-системи загалом, вимагаючи відповідної міжнародної реакції та формування нових інструментів та міжнародних союзів для захисту прав людини і протистояння глобальній експансії цифрового неототалітаризму сучасного комуністичного Китаю.

ЛІТЕРАТУРА

Белл Д. Китайська модель. Політична меритократія та межі демократії / пер. з англ. Олександр Дем'янчук. 2-ге вид., випр. Київ : Наш формат, 2023. 336 с.

Гамільтон К., Ольберг М. Прихована рука Китаю. Як КНР непомітно захоплює світ / пер. з англ. Юлія Каздобіна. Київ : Наш формат, 2023. 416 с.

Глушко Т.П. Вейці та стародавні китайські стратагеми як інструменти економічної політики. *Китаєзнавчі дослідження*, 2023. № 1, С. 55–67.

Глушко Т.П., Козловець М.А. Технокапіталізм в умовах пост-демократії: перспективи розвитку сучасної світ-системи. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*, 2024. № 2 (96). С. 99–107.

Лі К.-Ф. Наддержави штучного інтелекту: Китай, Кремнієва долина і новий світовий лад / пер. з англ. В. Пунька. Київ : Форс Україна, 2020. 304 с.

Макстон Г., Рандерс Й. У пошуках добробуту. Керування економічним розвитком для зменшення безробіття, нерівності та змін клімату. Доповідь Римському клубу. Київ : Пабулум, 2017. 320 с.

Чень Л. Китайське диво і глобалізація. Від іноземних інвестицій до місцевих компаній-чемпіонів / пер. з англ. Роман Ключко. Київ : Наш Формат, 2024. 256 с.

Явін Л. Найкоротша історія Китаю / пер. з англ. Юлія Костюк. Київ : Лабораторія, 2024. 256 с.

He B., Warren M.E. Authoritarian and Democratic Pathways to Meritocracy in China. *Deparochializing Political Theory*/ ed. by M.S. Williams. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. P. 174–200.

Internet regulations can protect human rights, *Xinhua*, September 13 2013. available at: http://www.china.org.cn/opinion/2013-09/13/content_30016732.htm (accessed 27 February 2025).

Schlingmann P., Nordström K.A. Urban express: 15 urbana lagar som hjälper dig att navigera i den nya värld som tas över av kvinnor och städer. Stockholm : Bokförlaget Forum, 2015. 207 p.

Tartar A., Rojanasakul M., Diamond J.S. How China is Buying its Way into Europe. *Bloomberg*, 23 April 2018, available at: <https://www.bloomberg.com/graphics/2018-china-business-in-europe/> (accessed 27 February 2025).

REFERENCES

Bell D.A. (2023), The China Model: Political Meritocracy and the Limits of Democracy / per. z anhl. Oleksandr Demianchuk. 2-he vyd., vypr. Kyiv: Nash format. 336 p. (In Ukrainian).

Hamilton C. and Ohlberg M. (2023), Hidden Hand. Exposing How the Chinese Communist Party is Reshaping the World. / per. z anhl. Yuliia Kazdobina. Kyiv: Nash Format. 416 p. (In Ukrainian).

Hlushko T.P. (2023), Veitsi ta starodavni kytaiski stratahemy yak instrumenty ekonomichnoi polityky. *Kytaieznavchi doslidzhennia*. № 1, pp. 55–67. (In Ukrainian).

Hlushko T.P. and Kozlovets M.A. (2024), Tekhnokapitalizm v umovakh post-demokratii: perspektyvy rozvytku suchasnoi svit-systemy. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filosofski nauky*. № 2 (96), pp. 99–107. (In Ukrainian).

Lee K.F. (2020), China, Silicon Valley, and the New World Order / per. z anhl. V. Punka. Kyiv: Fors Ukraina. 304 p. (In Ukrainian).

Maxton G. and Randers J. (2017), Reinventing Prosperity. Managing Economic Growth to Reduce Unemployment, Inequality? And Climate Change. A Report to the Club of Rome. Kyiv: Pabulum. 320 p. (In Ukrainian).

Chen L. (2024), Manipulating Globalization. The Influence of Bureaucrats on Business in China / per. z anhl. Roman Klochko. Kyiv: Nash Format. 256 p. (In Ukrainian).

Jaivin L. (2024), The Shortest History of China / per. z anhl. Yuliia Kostiuk. Kyiv: Laboratoriia. 256 p. (In Ukrainian).

He B. and Warren M.E. (2020), *Authoritarian and Democratic Pathways to Meritocracy in China*. Deparochializing Political Theory / Ed. by M.S. Williams. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 174–200.

Internet regulations can protect human rights (2013), *Xinhua*, September 13. available at: http://www.china.org.cn/opinion/2013-09/13/content_30016732.htm (accessed 27 February 2025).

Schlingmann P. and Nordström K.A. (2015), Urban Express: 15 Urban Laws to Help You Navigate the New World Taken Over by Women and Cities. Stockholm: Bokförlaget Forum. 207 p. (In Swedish).

Tartar A., Rojanasakul M. and Diamond J.S. (2018), How China is Buying its Way into Europe. *Bloomberg*, 23 April. available at: <https://www.bloomberg.com/graphics/2018-china-business-in-europe/> (accessed 27 February 2025).